

ფედერაციული რესპუბლიკის შემაღგენლობიდან დამოუკიდებლობამდე – სეცესიის თანამედროვე პრაქტიკა მონტენეგროს მაგალითზე

I. შესავალი

საერთაშორისო სამართლის დინამიკური ბუნებისა და იმის გათვალისწინებით, რომ მისი ქმედუნარიანობა გარკვეულწილად დამოკიდებულია თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკურ მოვლენებსა და პოლიტიკურ კონიუნქტურაზე, ერთ-ერთი ძირითადი გამოწვევა მასთან დაკავშირებული კონცეპტების ინტერპრეტირების საკითხია. აღნიშნული ეხება ერის თვითგამორკვევასა და სეცესიას, რომელთა ლეგიტიმური გამოყენება საკმაოდ ბუნდოვანი და არაერთგვაროვანია როგორც თეორიაში, ასევე პრაქტიკაში.

სხვადასხვა საერთაშორისო შეთანხმების თანახმად, თვითგამორკვევის უფლება გულისხმობს ხალხისთვის ისეთი ცხოვრების პირობების შექმნას, რომელიც მათ ინდივიდუალურ თავისებურებებს გაითვალისწინებს და შეძლებს განავითაროს საკუთარი იდენტობის განმსაზღვრელი პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული უფლებები, თუმცა ის ავტომატურად სეცესიას არ მოიაზრებს. სეცესიის შედეგები საკმაოდ დიდ გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ახლადშექმნილ სახელმწიფოზე ან მის წინამორბედზე, არამედ მეზობელ სახელმწიფოებზეც.

გასული საუკუნიდან მოყოლებული ერის თვითგამორკვევის უფლებისა და სეცესიის რეალიზების მრავალი შემთხვევა არსებობს, თითოეულ მათგანს კი მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები და მიზეზები აქვს. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი დეკოლონიზაციის პროცესით გამოწვეული სეცესიის პრაქტიკა აბსოლუტურად განსხვავდება XX საუკუნის 90-იან წლებიდან თვითგამორკვევის პრაქტიკისგან.

უკანასკნელი 30 წლის მანძილზე თვითგამორკვევასთან და სეცესიასთან დაკავშირებული პროცესები ძირითადად სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფს შორის კონფლიქტებს უკავშირდებოდა, რაც ხშირად სეპარატისტული მოძრაობებით იყო განპირობებული. თუმცა არის გამონაკლისი შემთხვევები, როდესაც სეცესია შე-

* საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი. ORCID: 0000-0001-7810-4780.

იძლება მშვიდობიანი გზით მოხდეს, რასაც გარკვეული სამართლებრივი ჩარჩო უდევს საფუძვლად. ნაშრომში განხილული შემთხვევა, რომელიც მონტენეგროს მიერ თვითგამორკვევის უფლების რეალიზებასა და სეცესიას ეხება, სწორედ ასეთი გამონაკლისია. განსხვავებით მისი მეზობელი ქვეყნებისგან, რომელთაც თვითგამორკვევის რეალიზების მიზნით საკმაოდ რთული გზა გამოიარეს, მონტენეგრომ სამართლებრივი ჩარჩოების დაცვით, სრულიად უმტკივნეულოდ მიაღწია სეცესიას. სტატიაში განხილულია ის კონკრეტული შიდასახელმწიფოებრივი და გარე ფაქტორები, რომლებმაც განაპირობა მონტენეგროს დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება.

II. სეცესიის სამართლებრივი საფუძვლები იუგოსლავიის სოციალისტურ ფედერაციულ რესპუბლიკაში

იუგოსლავიის სოციალისტური რესპუბლიკა ფედერაციული მონყობის სახელმწიფო იყო, სადაც 6 რესპუბლიკა და ორი ავტონომიური რეგიონი შედიოდა, კერძოდ: სლოვენია; ხორვატია; ბოსნია-ჰერცეგოვინა; სერბეთი; მონტენეგრო; მაკედონია; კოსოვოს ავტონომიური რეგიონი; ვოევოდინას ავტონომიური რეგიონი. იუგოსლავიის კონსტიტუცია განსაზღვრავდა თითოეული რესპუბლიკის ტერიტორიას და საზღვრებს, რომელთა შეცვლა შეუძლებელი იყო მათი თანხმობის გარეშე. იგივე რეგულაცია მოქმედებდა ავტონომიურ რეგიონებზეც.¹ აღნიშნული განპირობებული იყო იმ ფაქტით, რომ ფედერაციაში შემავალი რესპუბლიკები არა მხოლოდ ადმინისტრაციული ერთეულები იყვნენ, არამედ ეთნიკური ნიშნით შექმნილი სახელმწიფოები.²

იუგოსლავიის ფედერაციაში შემავალი რესპუბლიკები მეტნაკლებად აკმაყოფილებდნენ მონტევიდეოს კონვენციით დადგენილ სახელმწიფოებრიობის კრიტერიუმებს (ტერიტორია, მოსახლეობა, ეფექტური მმართველობა და საერთაშორისო ურთიერთობების დამოუკიდებლად წარმართვის უფლებამოსილება). რესპუბლიკები, ტერიტორიისა და მოსახლეობის მხრივ, სრულად შეესაბამებოდნენ მონტევიდეოს კონვენციის კრიტერიუმებს, ხოლო ეფექტიანი მმართველობისა და საერთაშორისო ურთიერთობების დამოუკიდებლად წარმართვის უფლებამოსილებას სუვერენულად ვერ ახორციელებდნენ, ეს კომპეტენციები გადანაწილებული იყო ფედერალურ ორგანოებთან. შესაბამისად, 1974 წლის კონსტიტუციის დებულებების თანახმად, იუგოსლავიაში ფედერალიზმი

¹ Constitution of SFRY, 1974, Art. 5.

² Turk D., Recognition of States: A Comment, European Journal of International Law, Vol. 4, No. 1, 1993, 70.

უზრუნველყოფდა რესპუბლიკებს სახელმწიფოებრიობის გარკვეული მახასიათებლებით, რაც შიდა თვითგამორკვევის ნათელი მაგალითი იყო.³

კონსტიტუციის მე-3 მუხლის თანახმად, ავტონომიური რეგიონები შედიოდნენ სერბეთის რესპუბლიკის დაქვემდებარებაში. ავტონომიურობა და თვითმმართველი ორგანოების არსებობა განპირობებული იყო ამ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის ეთნიკური კუთვნილებით, კერძოდ, კოსოვოს შემთხვევაში – ალბანელები და ვოევოდინას შემთხვევაში – უნგრელები. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ავტონომიური რეგიონი ტერიტორიულად მდებარეობდა სერბეთის საზღვრებში, მათი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მონყობა განისაზღვრებოდა ფედერაციის და არა სერბეთის კონსტიტუციით.⁴

იუგოსლავიის კონსტიტუციის ერთ-ერთი დებულების თანახმად, შიდა თვითგამორკვევის უფლებით სარგებლობა შეეძლოთ როგორც ერებს, ასევე მათ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობებს (ალბანელებსა და უნგრელებს), ხოლო გარე თვითგამორკვევის, ანუ სეცესიის უფლება მხოლოდ ერებისთვის იყო მინიჭებული. მიუხედავად ასეთი ჩანაწერისა, გარე თვითგამორკვევის რეალიზებას აფერხებდა ამ უფლების განხორციელების მექანიზმის არარსებობა. მეტიც, კონსტიტუციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად, ფედერაციული რესპუბლიკის და მის შიგნით საზღვრების ცვლილება შეიძლებოდა მხოლოდ ყველა შემავალი რესპუბლიკისა და ავტონომიური რეგიონის თანხმობის შემთხვევაში.

საერთაშორისო სამართლის ნორმებში სეცესიის უფლების ზუსტი განმარტება და მისი გამოყენების სამართლებრივი პირობები მოცემული არ არის, თუმცა არც აკრძალულია. ამავდროულად, სეცესიის განხორციელება დაკავშირებულია ადამიანის უფლებების დაცვასთან და მშვიდობის შენარჩუნებასთან.

სლოვენიასა და ხორვატიაში დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ გამოიწვია იუგოსლავიის ეროვნული არმიის გააქტიურება ჯერ სლოვენიაში, შემდეგ – ხორვატიაში, რამაც განაპირობა ევროკავშირის ჩართულობის აუცილებლობა კონფლიქტის გადასაწყვეტად და ადამიანთა უფლებების დასაცავად. 1991 წლის 16 დეკემბერს ევროკავშირმა მიიღო სახელმძღვანელო „აღმოსავლეთ ევროპასა და საბჭოთა კავშირში ახალი სახელმწიფოების აღიარების შესახებ“⁵ და დეკლარაცია „იუგოსლავიის შესახებ“⁶. მიღებული დოკუმენტების საფუძველზე ევროკავშირმა გამოთქვა სურვილი და მზაობა, ეღიარებინა ახლად წარმოქმნილი სახელმწიფოები საერთაშორისო პრაქტიკის შესაბამისად (მონტევიდეოს კრიტერიუმები) და

³ Vidmar J., Montenegro's Path to Independence: A Study of Self-determination, Statehood and Recognition, *Hanse Law Review*, Vol. 3, No. 1, 2007, 82

⁴ იქვე, 83

⁵ EC Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union, 1991.

⁶ EC Declaration on Yugoslavia, 1991.

პოლიტიკური რეალობის გათვალისწინებით. ეს უკანასკნელი გულისხმობდა სამართლის უზენაესობას, დემოკრატიულ მმართველობას, ადამიანის უფლებათა დაცვას, საზღვრების ურღვეობას.⁷

ევროკავშირის მიერ მიღებული დეკლარაციის საფუძველზე, იუგოსლავიაში შემავალი რესპუბლიკები, რომელთაც სურდათ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარება, ვალდებულნი იყვნენ უარი ეთქვათ სხვა რესპუბლიკების ტერიტორიებზე და მიეღოთ მონაწილეობა მშვიდობის დამყარებაში. სლოვენის და ხორვატიის გარდა, რომლებსაც ამ პერიოდისთვის უკვე გამოცხადებული ჰქონდათ დამოუკიდებლობა, მსგავსი განაცხადი გააკეთეს ბოსნია-ჰერცეგოვინამ და მაკედონიამ. მხოლოდ სლოვენიამ და მაკედონიამ დააკმაყოფილეს მთელ ტერიტორიაზე ეფექტიანი მმართველობის პრინციპი; მიუხედავად ამისა, ხორვატიამ და ბოსნია-ჰერცეგოვინამაც, პოლიტიკური რეალობის გათვალისწინებით, მიიღეს დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარება. მას შემდეგ, რაც ევროკავშირის წევრებმა აღიარეს ზემოაღნიშნული სახელმწიფოები, აღიარების პროცესი დაიწყო არანეგრმა სახელმწიფოებმაც.

მონტენეგროსა და სერბეთს არ მიუმართავთ ევროკავშირის დეკლარაციით განსაზღვრული პროცედურებისთვის და აღიარებისთვის. პირიქით, გამოთქვეს სურვილი იუგოსლავიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის სამართალმემკვიდრეობაზე, რის შემდეგაც 1992 წელს მათი სახელწოდება შეიცვალა და გახდა „იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკა“.⁸

III. მონტენეგრო გარდამავალ პერიოდში

1992 წლის 27 აპრილს ჩამოყალიბებულ იუგოსლავიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში შემავალი რესპუბლიკების სტატუსი განისაზღვრა 1878 წელს ბერლინის კონგრესზე აღიარებული სტატუსით. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი თავს მიიჩნევდნენ იუგოსლავიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის სამართალმემკვიდრეებად, არსებობდა დათქმა, რომლის თანახმადაც, იუგოსლავიის დაშლის შემთხვევაში მონტენეგრო გავიდოდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ.⁹

სერბეთისა და მონტენეგროს სამართალმემკვიდრეობის საკითხთან დაკავშირებით საერთაშორისო ორგანიზაციებს განსხვავებული შეხედულება ჰქონდათ. ბადინტერის კომისიის მიერ გამოთქმული მოსაზრებით, იუგოსლავიის

⁷ Harris D., *Cases and Materials on International Law*, London, 2004, 149.

⁸ Rich R., *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union*, *European Journal of International Law*, Vol. 4, No. 1, 1993, 59.

⁹ Vidmar J., *Montenegro's Path to Independence: A Study of Self-determination, Statehood and Recognition*, *Hanse Law Review*, Vol. 3, No. 1, 2007, 89.

ფედერაციული რესპუბლიკა ავტომატურად ვერ გააგრძელებდა გაეროს ნევრობას, რასაც დაეთანხმა უშიშროების საბჭო 1992 წელს მიღებული 777-ე, ხოლო გენერალური ასამბლეა – 47/1-ე რეზოლუციებით. იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ სერბეთმა და მონტენეგრომ არ მიმართეს ევროკავშირის დეკლარაციით დადგენილ აღიარების პროცედურებს, არც ევროკავშირის ჰქონდა მათი აღიარების ვალდებულება, რაც უფრო პოლიტიკური გადაწყვეტილება იყო, ვიდრე სამართლებრივად გამართლებული.¹⁰

1974 წლის კონსტიტუციისგან განსხვავებით, იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუცია არც ერის თვითგამორკვევის უფლებას მოიცავდა და შესაბამისად, არც სეცესიის განხორციელების მექანიზმებს, თუმცა კონსტიტუციის მე-6 მუხლი ფედერაციაში შემავალ რესპუბლიკებს სახელმწიფოებად განსაზღვრავდა.¹¹ განსხვავებული დებულება იყო საზღვრებთან დაკავშირებითაც: მათი ცვლილებისთვის ყველა მხარის თანხმობა საჭირო არ იყო. კონსტიტუცია ითვალისწინებდა ტერიტორიის და ასევე მოსახლეობის ცალსახა განმარტებას. გაიზარდა რესპუბლიკების კომპეტენციები საგარეო პოლიტიკაში. ასევე აღსანიშნავია, რომ 1974 წლის კონსტიტუცია არ ითვალისწინებდა რესპუბლიკების განევრიანებას საერთაშორისო ორგანიზაციებში, რაც ამჯერად უზრუნველყოფილი იყო იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-7 მუხლით.

გარდამავალ პერიოდში ევროკავშირისა და ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკური და ფინანსური მხარდაჭერა მონტენეგროსთვის განპირობებული იყო იმ ფაქტით, რომ ეს უკანასკნელი არ ისწრაფოდა დამოუკიდებლობისკენ. მათ მნიშვნელოვანი ფინანსური დახმარება გაუწიეს მონტენეგროს მთავრობას. საერთაშორისო წრეებში სჯეროდათ, რომ უფრო ადვილი იქნებოდა კოსოვოს ფედერაციაში შენარჩუნება, თუ მონტენეგროც დარჩებოდა.¹²

2003 წლის თებერვალში მიღებულ იქნა ახალი კონსტიტუცია, რომლის თანახმადაც, სერბეთსაც და მონტენეგროსაც ჰქონდათ სახელმწიფოებრიობის მკაფიო მახასიათებლები, თუმცა საერთაშორისო სამართალსუბიექტობით მხოლოდ მათი გაერთიანება სარგებლობდა. აღნიშნული გარდაქმნები განპირობებული იყო საერთაშორისო აქტორების ჩართულობით, რის საფუძველზეც მონტენეგრო დროებით მიანიც შეიკავებდა თავს დამოუკიდებლობაზე.¹³

¹⁰ იქვე, 91-92.

¹¹ Constitution of FRY, 1992, Art. 6.

¹² Tadic M., Initiative on Alliance of Sovereign States of Serbia, and Montenegro, In the Vicious Triangle, AIM Podgorica, 1998.

¹³ Vidmar J., Montenegro's Path to Independence: A Study of Self-determination, Statehood and Recognition, Hanse Law Review, Vol. 3, No. 1, 2007, 95.

2003 წლის კონსტიტუციაში, წინამორბედი კონსტიტუციებისგან განსხვავებით, დაზუსტდა კონკრეტული კონცეპტები, მათ შორის: ტერმინი „რესპუბლიკა“ მთლიანად ჩანაცვლდა ტერმინით „სახელმწიფო“; სახელმწიფოებს მიეცათ სეცესიის უფლება და განისაზღვრა მისი განხორციელების მექანიზმი; მონტენეგროს კრიტერიუმებიდან კონსტიტუციაში განისაზღვრა საზღვრები და მუდმივი მოსახლეობა; განისაზღვრა ეფექტიანი მმართველობის კრიტერიუმები.

ეფექტიანი მმართველობის უზრუნველსაყოფად კონსტიტუციით გათვალისწინებული იყო მხოლოდ ხუთი საერთო სამინისტრო – შინაგან საქმეთა, თავდაცვის, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების, შიდასახელმწიფოებრივი ეკონომიკური ურთიერთობების და ადამიანის უფლებათა დაცვის.¹⁴ კონსტიტუციის 46-ე მუხლის თანახმად, სერბეთისა და მონტენეგროს სასამართლოს კომპეტენცია შემოიფარგლებოდა კავშირის საკითხებით, თუმცა ის არ იყო ცალკეული სახელმწიფოს სასამართლოების ზემდგომი ორგანო. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ეფექტიან მმართველობაზე კონტროლს თავად სახელმწიფოები ახდენდნენ და არა კავშირის სპეციალურად შექმნილი ორგანოები.

2004 წლიდან მონტენეგროს მთავრობამ გაატარა მთელი რიგი ღონისძიებები, რომლებიც მიზნად ისახავდა ერის მშენებლობას, მათ შორის, მიიღეს მონტენეგროს ეროვნული თვითმყოფადობის სხვადასხვა სიმბოლო, სერბული ენა ჩანაცვლა მშობლიურმა ენამ. თითოეული გადადგმული ნაბიჯი, რომელიც მიზნად ისახავდა მონტენეგროს იდენტობის სერბული მახასიათებლების შემცირებას, ერის სამოქალაქო იდეის შენარჩუნების ერთადერთი გზა იყო.¹⁵

მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნაც, რომ ეროვნული თვითმყოფადობისათვის მიმართული კამპანია ხშირად გამოირჩეოდა ძალადობითა და ორმხრივი ბრალდებებით. ინციდენტი მოხდა სერბეთისა და მონტენეგროს მართლმადიდებელი ეკლესიების მხარდაჭერებს შორისაც. პროფკავშირული ძალები დაუბრუნდნენ თავიანთ ეთნო-ნაციონალურ პოზიციებს, რომელიც ხელს უწყობდა ეთნიკურად ექსკლუზიურ ეროვნულ თვითმყოფადობას.¹⁶

მიუხედავად იმისა, რომ წინამორბედ კონსტიტუციებთან შედარებით, მეტი შესაძლებლობები იყო გათვალისწინებული 2003 წლის კონსტიტუციით, სერბეთისა და მონტენეგროს სახელმწიფოთა გაერთიანებამ ვერ გაამართლა. არცერთი მხარე არ იყო კმაყოფილი. მონტენეგრო მაქსიმალურად ხელს უშლიდა საერთო ინსტიტუტების ჩამოყალიბებას, რადგან ისწრაფოდა დამოუკიდებლობისკენ, მაშინ, როცა სერბეთი ამჯობინებდა ცენტრალიზებულ მმართველობას.

¹⁴ Constitution of State Union of Serbia and Montenegro, 2003, Art. 40-45.

¹⁵ Morrison K., Montenegro, A Modern History, London-New York, 2009, 193.

¹⁶ Huszka B., Secessionist Framing: The Role of Different Discourses in Creating Arguments for Self-determination, Budapest, 2010, 221-228.

ორივე სახელმწიფოს საზღვრებზე განლაგებული იყო საბაჟო სამსახურები, რადგან ვერ შეთანხმდნენ ჰარმონიზებულ საგადასახადო და საბაჟო სისტემაზე. 2005 წელს მონტენეგროში ოთხჯერ მეტი უცხოური ინვესტიცია მოიზიდეს, ვიდრე სერბეთში. ევროკავშირმა, რომელიც მაქსიმალურად ცდილობდა გადაედო მონტენეგროს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს გამოყოფის საკითხი, გააანალიზა, რომ ფინანსური სუბსიდირების მხრივაც ეს ორი სახელმწიფო ერთმანეთისგან უნდა გაემიჯნა.¹⁷

ორი სახელმწიფოს გაერთიანება არათუ ფუნქციურად წარუმატებელი იყო, მათ შეანელეს ევროკავშირში გაერთიანების ინტეგრაციის პროცესი. ძირითადად შეფერხებები განპირობებული იყო სერბეთის მხრიდან ჰააგასთან არაეფექტური თანამშრომლობით, რაც უკან ხევდა მონტენეგროსაც.

IV. მონტენეგროს სეცესია, აღიარება და კოსტ-სეცესიური გამოწვევები

სერბეთისა და მონტენეგროს სახელმწიფოთა გაერთიანების კონსტიტუციის მე-60 მუხლი განსაზღვრავდა სეცესიის უფლებასა და მისი განხორციელების მექანიზმს, კერძოდ: გაერთიანების შექმნიდან სამი წლის შემდეგ წევრ სახელმწიფოებს ჰქონდათ თვითგამორკვევის უფლებით სარგებლობისა და სეცესიის განხორციელების შესაძლებლობა; სეცესიის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღებოდა საერთაშორისოდ აღიარებული დემოკრატიული სტანდარტებით ჩატარებული რეფერენდუმის საფუძველზე. მონტენეგროს მიერ სეცესიის განხორციელების შემთხვევაში, გაერთიანების სამართალმემკვიდრედ გამოცხადდებოდა სერბეთი.

კონსტიტუციის მე-60 მუხლით გათვალისწინებული სამწლიანი ვადის გასვლის შემდეგ, 2006 წლის 21 მაისს მონტენეგროში ჩატარდა რეფერენდუმი, რომლის მარეგულირებელი ნორმის შექმნაში აქტიურად მონაწილეობდა ევროკავშირი. მონტენეგროს სახელმწიფოს სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრის შესახებ რეფერენდუმის კანონის მე-6 მუხლის თანახმად, სახელმწიფოს გამოყოფა ლეგიტიმურად ჩაითვლებოდა, თუ ამ გადაწყვეტილებას მხარს დაუჭერდა მოსახლეობის 55%.¹⁸ რეფერენდუმში მონაწილეობა მიიღო მონტენეგროს მოსახლეობის 86.49%, რომელთაგანაც 55.53%-მა დამოუკიდებლობას დაუჭირა მხარი. აღნიშნულზე დაყრდნობით, მონტენეგროს პარლამენტმა 2006 წლის 3 ივნისს მიიღო დამოუკიდებლობის დეკლარაცია, რომლის პრეამბულაში მითითებულია

¹⁷ International Crisis Group, Montenegro's Independence Drive, Europe Report N169, December 2005, 1-8.

¹⁸ Law on Referendum on State-Legal Status of the Republic of Montenegro, 2006, Article 6.

მონტენეგროს საერთაშორისო სამართალსუბიექტობაზე, ბერლინის კონგრესზე განსაზღვრული სტატუსით.¹⁹ დამოუკიდებლობის დეკლარაციაშივე აღნიშნული მონტენეგროს მისწრაფება საერთაშორისო ორგანიზაციების, მათ შორის, ევროკავშირისა და ნატოს, წევრობისკენ. მე-3 მუხლის თანახმად, ის იღებს ვალდებულებას საერთაშორისო სამართლის ნორმების აღიარებასა და შესრულებაზე.²⁰

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ მონტენეგროს პოლიტიკური ელიტა იმედოვნებდა სახელმწიფოს სწრაფ განვითარებას საერთაშორისო ორგანიზაციებში, რაც ძალიან ლოგიკური მისწრაფებაა ქვეყნისთვის, 600 000 მოსახლეობით, მცირე ეკონომიკითა და ტურიზმის დიდი პოტენციალით.

2007 წელს მონტენეგრომ ხელი მოაწერა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას და 2008 წელს გააკეთა განაცხადი ევროკავშირის წევრობაზე. მოლაპარაკებები დაიწყო 2012 წელს, თუმცა ძალიან ნელი ტემპით, რაც განპირობებული იყო ევროკავშირის გაფართოების შესახებ პოლიტიკური ნების არარსებობით.²¹ ამ პერიოდში მონტენეგროს ჰქონდა გარკვეული პროგრესი დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებაში, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლაში, გამჭვირვალე საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებაში. ასოცირების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებებიდან წარმატებით შესრულდა საკითხები, რომლებიც უკავშირდებოდა საგარეო ურთიერთობებს, ასევე განათლებასა და მეცნიერებას. ძირითადი სირთულეებით გამოირჩეოდა მართლმსაჯულების სისტემა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხები.²²

2010 წელს მონტენეგრომ შეძლო ავღანეთში მცირე კონტიგენტის ჯარის გაგზავნა, რის შედეგადაც 2015 წელს მიიღო ოფიციალური მიწვევა ნატოში განვითარებაზე, რომელიც წარმატებით დასრულდა 2017 წელს. მიუხედავად იმისა, რომ მონტენეგროს სამხედრო რესურსი მოიაზრებს მხოლოდ 2000 ჯარისკაცს და მცირეოდენ სამხედრო ტექნიკას, მისი განვითარება ორგანიზაციის ინტერესებშიც იყო, კერძოდ, მას მიეცა შესაძლებლობა, გამოიყენოს ბარისა და კოტორის პორტები, რაც, თავის მხრივ, აძლიერებს მის გავლენას და ასუსტებს ბალკანეთზე რუსეთის პოლიტიკურ ამბიციებს.²³

გარე თვითგამორკვევის უფლების რეალიზების პროცესში, ეროვნული იდენტობისა და თვითმყოფადობის შენარჩუნებასთან ერთად გასათვალისწინებელი ფაქტორი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომი სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობაა. იუგოსლავიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის

¹⁹ Declaration of Independence of Montenegro, 3 June 2006, Preamble.

²⁰ იქვე, Art. 3.

²¹ Kobeszko L., Growing Pains: Montenegro after 16 Years of Independence, Centre for Eastern Studies, 2022. იხ., <<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-10-31/growing-pains-montenegro-after-16-years-independence>> [31.05.2023].

²² იქვე.

²³ იქვე.

შემადგენლობაში მონტენეგრო გამოირჩეოდა განვითარებული სოფლის მეურნეობითა და ტურიზმით, თუმცა მისი ეკონომიკური კეთილდღეობა მკვეთრად შემცირდა მილოშევიჩის მმართველობის პერიოდში. მონტენეგროში თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესი განსხვავდებოდა სერბეთისგან, რაც გარკვეულწილად 2002 წელს ეროვნული ვალუტის ნაცვლად ევროს შემოღებითაც იყო განპირობებული. თუ 2006 წელს ერთ სულ მოსახლეზე მშპ შეადგენდა 3618 აშშ დოლარს, 2021 წელს აღნიშნული მაჩვენებელი გაიზარდა 7 339 აშშ დოლარამდე. მიუხედავად ამისა, უმუშევრობის დონე კვლავ მაღალია (15-17%). კოვიდ-19 პანდემიამ და რუსეთის შეჭრამ უკრაინაში კიდევ უფრო მეტად გააუარესა მონტენეგროს ეკონომიკური მდგომარეობა, რაც განპირობებული იყო ტურისტული ნაკადების შემცირებით, რადგანაც ქვეყანაში ტურისტები ძირითადად რუსეთიდან და უკრაინიდან შედიოდნენ.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ერთ-ერთი გამოწვევა რელიგიური და ეთნიკური უმცირესობების საკითხია. ამ ჯგუფებს შორის განხეთქილება კვლავ რჩება არასტაბილურობის პოტენციურ წყაროდ. 2021 წელს ჩატარებული უახლესი აღწერის მიხედვით, მონტენეგროს მაცხოვრებლების 44% აცხადებს თავს მონტენეგროელად, 28% – სერბად, 8% – ბოსნიელად, 5% – ალბანელად, 1% – ხორვატად. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს კონსტიტუცია მიუთითებს, რომ ქვეყნის ოფიციალური ენა არის მონტენეგროული, მისი მაცხოვრებლების მხოლოდ 36% საუბრობს მონტენეგროულად, 42% – სერბულად, 2% – სერბო-ხორვატულად. მონტენეგროს მაცხოვრებთა 72% მართლმადიდებელი ქრისტიანია, 19% – მუსლიმი, ხოლო 3% – კათოლიკე. აღნიშნულ ჯგუფებს შორის პერიოდულად არსებული განხეთქილება საფრთხეს უქმნის ასოცირების ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ადამიანის უფლებათა დაცვისა და უმცირესობათა უფლებების უზრუნველყოფის მყარი მექანიზმების შექმნასა და ეფექტიან ფუნქციონირებას.

V. დასკვნა

ყოფილი იუგოსლავიისა და მის მემკვიდრე სახელმწიფოებში წარმოქმნილი სეცესიონისტური მოძრაობების შესწავლის დროს იკვეთება, რომ თითოეული მოძრაობა განპირობებული იყო სხვადასხვა მიზეზით: მაშინ, როცა სლოვენიაში დამოუკიდებლობას ძირითადად ეკონომიკური საფუძვლით ითხოვდნენ, ხორვატიაში ისტორიული და ეთნონაციონალური არგუმენტები დომინირებდა. ეკონომიკურმა არგუმენტებმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია მონტენეგროს მობილიზაციის დროს, თუმცა რეფორმისტული პროდემოკრატიული რიტორიკა იყო ძირითადი მოტივატორი.

მონტენეგროს მიერ გარე თვითგამორკვევის უფლების რეალიზება სრულად სამართლებრივი ჩარჩოს ფარგლებში მოხდა. სერბეთისა და მონტენეგროს სახელმწიფო გაერთიანება ეფუძნებოდა შეთანხმებას, რომ მონტენეგროს შექმნილ დამოუკიდებლობის შესახებ რეფერენდუმის ჩატარება სამი წლის შემდეგ კონსტიტუციით მინიჭებული სეცესიის უფლება ხელს უწყობს მის მაღალ ლეგიტიმაციას როგორც რეგიონულ, ასევე საერთაშორისო დონეზე.

ხაზგასასმელია ის ფაქტიც, რომ დამოუკიდებლობის მომხრეების რიტორიკა არ ეფუძნებოდა ეთნონაციონალისტურ თემებს, სეცესიონისტური მოძრაობები იყენებდნენ ეთნიკურად ინკლუზიურ მიდგომებს, სადაც სამოქალაქო ღირებულებები დომინირებდნენ. მონტენეგრო ერთ-ერთი გამონაკლისი შემთხვევაა, რადგან თანამედროვე სინამდვილეში ძალიან იშვიათი ფენომენია, როცა ქვეყნის მოსახლეობა მონოეთნიკურია ან მრავალფეროვანია მისი შემადგენლობა, სადაც არცერთი ეთნიკური ჯგუფი არ დომინირებს.

მონტენეგროს მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ გამოიკვეთა, რომ მათი, როგორც ერის, თვითმყოფადობა სხვადასხვა ინტერესთანაა დაკავშირებული. სანამ მონტენეგრო სერბეთს გამოეყოფოდა, ეთნიკურად ინკლუზიური მონტენეგროელი იდენტობა მოიცავდა მონტენეგროელების, უმცირესობების და მათ შორის, სერბების ინტერესებსაც. თუმცა დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ პოლიტიკური ნარატივი შეიცვალა, რაც სხვადასხვა მიზეზით იყო გამოწვეული. ერთ-ერთი ასეთ მიზეზი უკავშირდებოდა მონტენეგროს მართლმადიდებელ ეკლესიას, რომელიც ღიად დაუპირისპირდა ხელისუფლებას იმის გამო, რომ მათ ვერ შეძლეს მონტენეგროს მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალიურობა და აღიარება²⁴

მიუხედავად იმისა, რომ მონტენეგროში გარე თვითგამორკვევა კონსტიტუციით განსაზღვრული წესით განხორციელდა, შეიძლება ითქვას, რომ სეცესიის ლეგიტიმურობა პირობითია და მისი განხორციელებისას, აუცილებელია, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში გათვალისწინებულ იქნეს ისტორიული წანამძღვრები, თანამედროვე პოლიტიკური ტენდენციები, საერთაშორისოსამართლებრივი ნორმები, საერთაშორისო აქტორების პოზიციები და ეკონომიკური სამართლიანობის პრინციპი.

²⁴ Morrison K., *Montenegro: A Modern History*, London-New York, 2009, 226-228. თუმცა ამ მიმართულებით ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი პროგრესია და უახლოეს პერიოდში მსოფლიო საპატრიარქო ცნობს ოხრიდის (მონტენეგროს) ეკლესიის ავტოკეფალიას, მით უმეტეს, რომ სერბეთის მართლმადიდებელმა ეკლესიამ საკუთარ პრეტენზიებზე ოფიციალურად უარი თქვა და თავის მხრივ აღიარა ავტოკეფალია.